Bernard Leblon

— K hudbě francouzských Romů

Historie hudby provozované francouzskými Romy je bohatá a různorodá. Podle Francois de Vaux de Foletiera se v 17. století stává romskou specialitou harfa.[1] Známí jsou ale již i houslité, stejně jako Romové hrající na píšťaly a bubny v armádě.

Po dlouhou dobu je hudba (např. ve Španělsku) redukována na bicí nástroje jako doprovod k tanci. Používají se: rolničky, kastaněty a hlavně bubínek v rámu, orientální *daff,* který dnes nazýváme tamburína.[2] Na konci 19. století hostí Světové výstavy v Paříži (1878 a 1889) orchestry Romů z Maďarska, ke kterým se v roce 1889 přidávají Romové z podskupiny *lautari* z Rumunska. V maďarském orchestru Lajose Berkese byly sedmery housle, dvě violy, jedno violončelo, dva kontrabasy, jeden cimbál a malý klarinet, zatímco rumunský *taraf* se skládal z houslí, kobz,[3] a různých dechových nástrojů. Romské orchestry a jejich klasické husarské uniformy byly po dlouhou dobu módou hlavně ve velkých pařížských kavárnách. V první třetině 20. století přicházejí do Paříže hudebníci, kteří utíkají před bolševickou revolucí z Ruska. Z nejslavnějších jmenujme alespoň Valiju Dimitrijeviče a Voloďu Poljakova. Kavárny a restaurace, ve kterých hrají, navštěvují i ostatní Romové, hlavně Manušové. Díky těmto kontaktům se ve Francii rozšířily některé ruské lidové písně, jako Černé oči, Kalinka nebo Dvě kytary. Jsou to také pařížské kavárny, ve kterých Jarko Jovanovič Jagdino později proslavil své *Djelem, djelem*, které se stalo mezinárodní romskou hymnou.

Malé manušské kapely složené z houslí, kytar a basy, někdy také harmoniky, začínají doprovázet lidové zábavy po celé Francii, především pak na periferii hlavního města. Jednoho večera roku 1931 se tehdy ještě zcela neznámý Django Reinhardt zamiluje do hudby Louise Armstronga, Dukea Ellingtona a Joe Venutiho. Zakládá Quintet du Hot–Club de France a začíná éra tzv. *jazz manouche*. Nástrojové obsazení jeho kapely – jedna kytara a sólové housle, doprovázené kontrabasem a dvěma kytarami, udávajícími výrazný rytmus, nazývaný „pumpa“,

1 Francois de Vaux de Foletier: *Mille ans d'histoire des Tsiganes*, Fayard, Paříž 1971, p. 133.
2 V orig. „tambour de basque“, pozn. překl.
3 Kobza – rumunský lidový smyčcový nástroj, pozn. překl.

zůstávají pro tento styl charakteristické. Django je záhy následován dalšími Manuši, ale také Gitany, jako byli např. Ferret, Gusti Malha, bratři Castrové, Garcíovi atd. V dnešní době hraje tento styl tolik manušských kapel, že je nemožné je všechny vyjmenovat.

Další příležitostí k šíření jednotlivých stylů, které se vzájemně ovlivňují, je každoroční květnová pouť ke Svaté Sáře v Saintes-Maries-de-la-Mer v jižní Francii. V roce 1955 zde indický muzikolog Deben Bhattacharya pořizuje první nahrávku, která je pěknou ukázkou andaluského flamenca. Kromě několika rodin „andaluských" Gitanů,[4] které se pohybují na jihu Francie, zde dlouho do noci vyhrávají především Gitani „katalánští". Flamenco však v té době bylo společným komunikačním prostředkem všech Gitanů, pocházejících původně ze Španělska. Repertoár se skládá především z tzv. *fandangos, soleras* a *tanguillos*, které mají stejný latinsko-americký původ jako *rumba*, importovaná z Kuby (již v 19. století se v Katalánsku usadil a byl velmi oceňovaný styl *habanera*). V první polovině 20. století zažívá rumba svůj rozmach, když jí v Barceloně interpretují romští (gitanští) zpěváci jako Peret a El Pescaílla. Gitani si tento styl přizpůsobují po svém a nahrazují kubánské bicí nástroje speciální technikou udávání rytmu na kytaru, kterou nazývají „větrák",[5] podobně jako vymysleli Manušové „pumpu" pro jazz. Rumbu přejímají Gitani z Perpignanu, díky kterým se šíří po jižní Francii a nahrazuje flamenco, které do té doby katalánští Gitani hrají. Výborně se také přizpůsobuje svatebním písním stejně jako zpěvům Gitanské evangelické církve,[6] která se v Perpignanu usazuje od šedesátých let 20. století.

Zajímavé jsou také svatební písně Gitanů – slova se zmiňují o nevěstině cti, která je záležitostí celé rodiny. Některé písně symbolicky narážejí na defloraci mladé novomanželky. Tento úkon provádí k tomu určená stará žena (říká se jí „diklera", což je odvozeno od slova *„diklo"* – šátku, na který se zachytávají skvrny svědčící o dívčině panenství).[7]

4 Jedna z gitanských podskupin, pozn. překl.
5 V orig. „ventilateur", pozn. překl.
6 V orig. Église evangelique gitane, pozn. překl.
7 K rituálu *dikló* viz též články K. Dienstbierové, B. Šebové a K. Turkové v tomto čísle RDž (pozn. red.)

Příklad:

En un verde prad	Na zelené louce
tendi mi paňuelo,	jsem rozprostřela svůj kapesník
salieron tres rosas	zablýskly se na něm tři růže
como tres luceros.	jako tři hvězdy.
(*španělský originál*)	(*překlad z francouzštiny*)

Jiné svatební nápěvy reflektují další zvyk, kdy nevěstu (a ženicha) nosí při obřadu na ramenou dva muži z rodiny:

subid la novia p'arriba	vyzdvihněte nevěstu,
que se despide de su familia	protože opouští svou rodinu
(*španělský originál*)	(*překlad z francouzštiny*)

Refrén zní často: *yéli, yéli, yéli* – výraz pro vyjádření radosti, který nemá specifický význam a je používán pouze při této příležitosti.

V roce 1962 přijíždějí do Marseille lidé repatriovaní z Alžíru po podepsání Evianské smlouvy. Mezi nimi je i mnoho původně španělských Romů (Gitanů), kteří začínají hrát flamenco ovlivněné místními kapelami a hlavně dvěma velkými andaluskými umělci, Neromem Paco de Lucíou a Gitanem Camarónem de la Islou. Z této migrační vlny vzešel například Juan Carmona, který se narodil roku 1963 v Lyonu. Svoje hudební nadání nejprve rozvíjel ve Francii jako autodidakt a pak odešel budovat svou kariéru do Andalusie, konkrétně do obce Jerez de la Frontera, města považovaného za kolébku flamenca. Poté, co se proslavil ve Španělsku a doprovázel na kytaru některé velké zpěváky flamenca, se vrací do Francie a hraje s kapelami velmi rozličných stylů.

Pokud jde o katalanské Gitany, mezinárodní, ale značně pomíjivý úspěch skupiny Gipsy Kings zastínil další zajímavé kapely jako Rumberos Catalans a Tekameli, obě z Perpignanu. Ti první se specializovali na *salsu*, zatímco Tekameli vytvořili originální styl gitanské náboženské hudby.

Díky tomuto krátkému přehledu si, doufám, lze udělat alespoň základní představu o rozmanitosti hudby francouzských Romů a o jejích kosmopolitních kořenech. S výjimkou zvláštní polyfonie kalderašských Romů,[8] žádný z těchto hudebních stylů není čistě původně

romský. Přesto lze, pokud je pečlivě posloucháme, zaznamenat některé charakteristické společné prvky, které souvisí právě se zvláštním, osobitým způsobem interpretace. Romský hudebník, ať už zpěvák nebo instrumentalista, neinterpretuje daný repertoár klasickým způsobem. Zdá se prožívat hudbu, jako když vychází z jeho nejhlubšího nitra, s výjimečnou opravdovostí a intenzitou. Tímto způsobem vznikly celé nové hudební styly: místní repertoár interpretovali různí Romové pro sebe specifickým způsobem, někdy s přidáním orientálních prvků. To je příklad tzv. „cikánské" maďarské hudby, romských chórů vycházejících z ruského folkloru, flamenca (jehož název odkazuje k Gitanům, kteří sloužili ve španělských armádách ve Flandrech až do počátku 17. století) a do určité míry i manušského jazzu a valsu a také kubánsko-katalánské rumby.

8 Studiu kalderašských písní se věnuje André Hajdú, maďarský etnomuzikolog žijící v Paříži od roku 1956. Pokračuje tak v práci, kterou započal ve své vlasti spolu s Camille Erdös a Josephem Vekerdim. Hudba této skupiny Romů se vyznačuje výraznou interní povahou a je možná tím nejautentičtějším, co lze v romské hudbě nalézt. Při její interpretaci nehraje hlavní roli krása hlasu nebo předvedení uměleckého výkonu, ale důraz na soudržnost skupiny v neobvyklé polyfonii, založené spíš na vřelosti a nadšení.

Summary

Bernard Leblon
On the Music of the French Roma

The history of music performed by French Roma is rich and varied. Even in the 17th century they were known for their harp and violin playing and for their flute playing and drumming in the army. At the end of the 19th century, there were Romani orchestras from Hungary with additional players from Romania. In the 19th century Russian Roma came to Paris to escape the Bolshevik revolution. Roma played at the Paris World's Fairs in 1878 and 1889; they played in cafés and restaurants. One of the most famous French Romani musicians was Django Reinhardt who, inspired by Louis Armstrong and others, founded *The Quintet du Hot-Club,* where he and his band played so-called "Manush (the French name for Sinti) jazz." Django was soon followed by other Manush, but also by Gitanos (or Calé, Spanish Roma) performers such as Ferret, Gusti Malha and the Castro brothers..

An important occasion for spreading individual styles which influence each other is the yearly May procession to Saint Sarah at Saintes-Maries-de-la-Mer in southern France. On this occasion "Andalusian" Gitanos, who move around the south of France, and many "Catalan" Gitanos are heard. They play mainly fandangos, soleras and tangillos, which have the same Latin-American origin as the rumba imported from Cuba, all of which are adapted to their own style.

In 1962, people repatriated from Algeria after the signature of the Evian Accord came to Marseille. Many were originally Spanish Roma, who began to play flamenco. A number of outstanding musicians arose from this migration. The Gypsy Kings, though, overshadowed the other interesting bands such as Rumberos Catalans and Tekameli; the former specialized in salsa and the latter created an original style of Gitanos religious music.

With the exception of the special polyphony of the Kalderash Roma, none of these many musical styles is purely originally Romani, yet the Roma have a special personal way of interpretation. Whether a singer or an instrumentalist, the Romani musician does not interpret a given repertoire in the classical way. His/her music come from the depths of his/her being and is performed with authenticity and intensity. In this way, completely new musical styles arise when the local repertoire is interpreted in a specific way, sometimes with added oriental elements. This is true of so-called "Gypsy" Hungarian music, Romani choirs singing Russian folklore, flamenco and also, to a certain extent, Manush jazz and the Cuban-Catalan rumba.

Valerie Levy

Romano džaniben – ňilaj 2008
Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavním městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na území hl. m. Praky pro rok 2008.

Toto číslo je výstupem z výzkumného záměru č. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Recenzovali: doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs

Sazba: Petr Teichman
Tisk: PBtisk, Příbram
Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)
ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882
Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.